

AZ ÖNBÁJ HIÁNYA ÉS A REFLEXÍJ HOMORÚSÁGA

A Gyáni Gábor által elsőként kipécézett megállapításomban a következőket kifogásoltam cikkével kapcsolatban: „Gyáni Gábor vitaindítójában a mohácsi csata két, kiváló szakembertől, Szakály Ferencről és Perjés Gézáról származó leírásai kapcsán veti fel a kérdést, hogy megírható-e hitelesen egy csata története? A nagy elméleti jártasságról s a legújabb nemzetközi szakirodalomban való tájékozottságról tanúskodó tanulmányt olvasva először némileg elszomorodtam. Elsősorban azért, mert nem korrekt eljárás két olyan historikuson köszörülni a nyelvünket, akik már nem tudnak válaszolni; már csak azért sem, mert a mohácsi csatáról az utóbbi években két újabb, új szempontokat felvető rekonstrukció is született Négyesi Lajos, illetve B. Szabó János tollából.” (649. o.)

Gyáni ezek után megkérdezi tőlem, valóban úgy gondolom-e, „hogy kizárólag az élők folytathatnak egymással szellemi párbeszédet? Továbbá: ha valaki sírba száll, nyomban megfellebbezhetetlen vélemény birtokosává is válik egyúttal, jogcímet nyerve ezáltal a támadhatatlanságra, a bírálhatatlanságra, hiszen nem védekezhet többé? Végül: mennyire tartja magára és nem csak másokra nézve kötelezőnek ezen, általa felállított szabályt?” Megállapítja, hogy „Az első két (valójában szónoki) kérdésre adható felelet magától értetődik, nyomban át is ugorhatunk az utolsóira”, s alapos elemzésében megállapítja, hogy az általam felállított szabályt jómagam is többször megszegtem.

Csakhogy Gyáni válaszában már itt mellőz egy fontos momentumot. Jómagam ugyanis azt kifogásoltam, hogy úgy elemzi metatörténeti stb. szempontok alapján Szakály Ferenc és Perjés Géza (de nagyobb részt inkább Perjés) írásait, mintha azok jelentenék a mohácsi csata feldolgozásának utolsó változatait, holott az ő munkáik megjelenése óta csak ennek a folyóiratnak a hasábjain két újabb rekonstrukció látott napvilágot; s ha némileg utánanéztet volna, tudhatná, hogy két tudományos-népszerűsítő feldolgozás is megjelent az utóbbi öt évben.¹ Ezek alapján viszont továbbra is fenntartom azt a véleményemet, hogy akár metatörténeti, akár más szempontból elemezzük egy történeti esemény feldolgozásait, vagy teljes áttekintést illik adnunk (Mohács esetében mondjuk Kiss Károlytól Kápolnai Pauer Istvánon, Szurmay Sándoron, Halmay Barnán, Gyalóky Jenőn, Bende Lajoson, Szakály Ferencen, Perjés Gézán át egészen Négyesi Lajosig, Domokos Györgyig, Pálosfalvi Tamásig és B. Szabó Jánosig), vagy az utolsó feldolgozásokat kell elemzésünk tárgyává tennünk. Ha viszont csupán két, a szakma által nagyra becsült, nemrég elhunyt szerzőt ragadunk ki a sok közül, akkor elemzésünkkel kapcsolatban óhatatlanul erkölcsi kifogások vetődhetnek fel. Gyáni Gábor azonban inkorrekt módon idézi a szövegemet, s ebből von le olyan következtetéseket, amelyek abban az esetben állnának csak meg a helyüket, ha csupán az általa idézettek írtam volna le.

Természetesen eszem ágában sincs azt gondolni, „hogy kizárólag az élők folytathatnak egymással szellemi párbeszédet,” s hogy „ha valaki sírba száll, nyomban megfellebbezhetetlen vélemény birtokosává is válik egyúttal, jogcímet nyerve ezáltal a támadha-

¹ Domokos György: A mohácsi csata (1526. augusztus 29.) In: Fegyvert s vitézt... A magyar hadtörténet nagy csatái. Szerk. Hermann Róbert. Budapest, 2003. 81–95. o.; Pálosfalvi Tamás: A mohácsi csata (1526. augusztus 29.) In: *Üő.*: Nikápolytól Mohácsig 1396–1526. Nagy Csatak. Budapest, 2005. 198–210. o.

tatlanságra, a bírálhatatlanságra, hiszen nem védekezhet többé;” ily módon nem érzem úgy, hogy historiográfiai elemzésemben vétettem volna olyan szabályok ellen, amelyeket másokra nézve – Gyáni szerint – kötelezőnek vélek. Ugyanakkor megjegyzem, hogy a hozzászólásomból általa kipécézett példák egyike pontatlan. Jómagam ugyanis nem Gyalóky Jenő egyik munkájáról, hanem egy szerzői munkaközösségnek a Ludovika Katonai Akadémia tansegédleteként kiadott, az 1849. téli és tavaszi hadjárat történetét feldolgozó munkájáról jegyeztem meg, hogy „e kötet katonásan olvashatatlaná sikeredett.”

Továbbra is fenntartom azt a véleményemet, hogy „a mohácsi csatával kapcsolatos megválaszolatlan/megválaszolhatatlan kérdések felsorolása nem alkalmas arra, hogy rajtuk demonstráljuk általában a hadtörténeti (s bármilyen más) események elmondásának nehézségeit vagy lehetetlenségét.” Gyáni ugyanis, miután első cikkében, majd R. Várkonyi Ágnesnek írott válaszában² kételyét fejezi ki azzal kapcsolatban, hogy elmondható-e egy csata (vagy bármely esemény) hiteles története, továbbra is Moháccsal példálózik, majd, hogy az ezzel kapcsolatos ellenérveket vagy megjegyzéseket eleve megcáfolja vagy fölöslegessé tegye, azzal bújik ki, hogy ő csupán metatörténeti elemzést írt egy konkrét történelmi esemény feldolgozásai kapcsán, azaz, ha jól értem, nem maguk az események, hanem az események értelmezései, az azokkal kapcsolatos történetírói technikák érdeklik.

Míndez dicséretes és szép dolog, csak hogy Gyánt annak idején valami egészen másra kérték fel. Mégpedig arra, hogy a „Hadtörténeti Intézet és Hadtörténelmi Közlemények Szerkesztősége által a magyar hadtörténetírás paradigmáiról, jövőbeni lehetőségeiről, feladatairól tervezett kerekasztal-megbeszélésen vitaindító előadást tartani szíveskedjen a történetírás új útjáról, a történetírás és hadtörténetírás kapcsolatáról, az utóbbi nemzetközi perspektíváiról.” Gyáni, ha írásait jól értelmezem, a történetírás új útjáról ugyan összehozott valamit, ám „a történetírás és hadtörténetírás kapcsolatáról, az utóbbi nemzetközi perspektíváiról” nemigen állt elő semmi olyannal, amihez különösebben kapcsolódni lehetett volna. Ha Gyáni annak idején képtelennek érezte magát arra, amire felkérték, mondhatott volna nemet; ha viszont nem tett eleget a felkérésnek, nem kell megsértődnie azon, hogy nem az ő cikke képezte a diskurzus alapját. Nagyjából olyan ez, mintha valakit kosarazni hívnak, és – noha csak focizni tud és akar – beáll, majd csodálkozik és felháborodik azon, hogy a többiek nem a labdarúgás szabályai szerint játszzák a játékot.

Az R. Várkonyi Ágnesnek írott válaszában némi érezhető sértettséggel megjegyzi, hogy a vitacikke „megjelenését követően [a Hadtörténelmi Közleményekben] közzé tett »hozzászólások« (...) még távoli utalást sem tettek annak léteire”.³ Nos, miután a többi cikk szerzője nagyobbrészt maga is felkért hozzászóló és előadó volt, a saját legjobb tudásuk szerint próbáltak meg szólni „a magyar hadtörténetírás paradigmáiról, jövőbeni lehetőségeiről, feladatairól”. Sajnálatos módon azonban Gyáni Gábor vitaindítója nemigen volt alkalmas arra, hogy kapcsolódjanak hozzá. A szerző ugyanis egy rosszul kiválasztott példán, a történetírás egyetlen új vagy újnak vélt módszerét alkalmazva ítélt re-

² Gyáni Gábor: Elbeszélhető-e egy csata hiteles története? Metatörténeti megfontolások. *Hadtörténelmi Közlemények* (a továbbiakban: HK), 119. (2006.) 1. sz. 121–133. o.; *Uő.*: A csatatörténettől a történelem terhéig. HK 120. (2007.) 2. sz. 687–693. o.

³ Gyáni Gábor, HK 120. (2007.) 2. sz. 687. o.

ménytelennek, s ezáltal fölöslegesnek mindenfajta eseménytörténet-írást, anélkül, hogy számunkra, retardált hadtörténetészek számára, valami fáklyácskát gyújtott volna: ugyan, mi a manót tegyünk, ha nem csupán egyéni nézőpontokból, az egyes résztvevők élményei alapján próbálunk meg alulnézeti képet adni egy eseményről (pl. egy csatáról), hanem arra is kíváncsiak vagyunk, hogy az hogyan kezdődött, mik voltak az egyes szakaszai, s nagyjából hogyan ért véget? Az utólag konstruált múlt problémájával minden valamirevaló történész találkozott már, az pedig, hogy a személyes vagy csoporttörténetet elmondó források, legyen szó akár hadijelentésről, naplóról vagy emlékiratról, torzítanak, legkésőbb az egyetem végén nyilvánvalóvá válik az előtt, aki erre a szakmára adja a fejét.

Jómagam Mohácsról összesen két (vagy inkább másfél) bekezdést írtam, s Gyáni ezeket mintegy négy és fél oldalon elemzi és szedi ízekre. Láthatólag végre megismerkedett a Mohács-vita anyagával (és ez már önmagában nyereség).

Gyáni azt írta, hogy „*Úgyszólván* ő [Brodarics] az egyedüli hiteles szemtanú, akinek a tanúságtétele a történészek rendelkezésére áll a mohácsi csatáról.” Ehhez hozzáfűzte még, hogy nincs a Brodaricséval „egyenértékű más korabeli tanúságtétel” a csata eseményéről. Erre én megjegyeztem, hogy sem Szakály, sem Perjés nem egyetlen szemtanúi beszámoló alapján írta meg a maga csatarekonstrukcióját, hiszen használták a török kútfőket is; és Istvánffy Miklós és Heltai Gáspár munkái, valamint a Verancsics Antal hagyatékában fennmaradt »*Memoria rerum*« is megőrzött néhány, nyilvánvalóan szemtanúktól származó információt – még ha maguk a szerzők nem is voltak szemtanúi az eseményeknek. Hozzáteendő, hogy akadnak még, Brodarics Istvánénál ugyan szűkszavúbb szemtanúi beszámolók, s nagy valószínűséggel mind a 18-19. századi forráspublikációkban, mind a Mohács utáni időszak kiadatlan iratanyagában is lehetne még találni ezt-azt a csatáról.” Állításom tehát nem Brodarics megbízhatóságát vonta kétségbe, hanem azt, hogy *úgyszólván* Brodarics „az egyedüli hiteles szemtanú”. Fölsőleges tehát többször beleverni az orromat abba a ténybe, hogy a Moháccsal foglalkozó történészek szerint Brodarics István a csata leghitelesebb szemtanúja. Ami pedig a másodlagos forrásokat illeti, már Bende Lajos felhívta a figyelmet arra, hogy a bennük szereplő létszámadatok időnként jelentősen eltérnek Brodaricsétól; azaz Istvánffy és Heltai nem csak az ő munkája alapján dolgoztak; aminek alapján feltételezhetjük, hogy egyéb szemtanúi beszámolókhöz is hozzájutottak.⁴ A török szerzők ugyan nem az európai történetírás beszédmódját használták, ugyanakkor – ahogy ezt Négyesi Lajos és B. Szabó János csatarekonstrukciói is mutatják – megfelelő elemzés révén meg lehet állapítani, hogy az illetők a török harcrend mely pontján tartózkodtak a csata során.⁵

Gyáni ezek után áttér arra a megállapításomra, hogy „a 16. század közepétől még a nyugati államok történetéhez képest igen forráshiányos magyar történelemben is sokkal nagyobb mennyiségű kútfő áll rendelkezésünkre egy-egy esemény elmondásához, mint korábban, s például a mezőkeresztesi, a szentgotthárdi vagy a zentai csata történetének megírásánál (a nagyobb várostromokat nem s említve) sokkal több a szemtanúi beszámoló, mint Mohács esetében. A 18. századi dinasztikus, a francia forradalmi és napóleoni háborúk, vagy akár saját kutatási korszakom, az 1848–49-es magyar szabadságharc

⁴ Bende Lajos: A mohácsi csata. HK 79. (1966.) 3. sz. 543–544. o.

⁵ Négyesi Lajos: A mohácsi csata. HK 107. (1994.) 4. sz. 62–79. o.; B. Szabó János: A mohácsi csata és a „hadügyi forradalom.” I. rész. HK 117. (2004.) 2. sz. 443–474. o., II. rész. HK 118. (2005.) 3. sz. 573–624. o.

esetében pedig a kiadott és a levéltári anyagban tájékozódó kutató csak kapkodja a fejét az információk bősége miatt – noha ettől függetlenül még maradnak nehezen megválaszolható kérdések.”

Gyáni ezt a másfél mondatot így interpretálja: „Szerencsésebb lett volna tehát, folytatja [Hermann], ha [Gyáni] más csataesemény ürügyén kísérli meg a szerző tézise igazolását, s például az 1848–49-es magyar szabadságharc csatáit, a róluk szóló történeti irodalmat forgatja, melyek „esetében (...) a kiadott és a levéltári anyagban tájékozódó kutató csak kapkodja a fejét az információk bősége miatt”. Ha valaki elolvassa az én mondataimat, s Gyáni összefoglalóját, láthatja, hogy nem azt írtam, amit nekem tulajdonít. Isten ments, s Gyáni összefoglalóját, láthatja, hogy nem azt írtam, amit nekem tulajdonít. Isten ments, hogy csatatörténet írására akarjam rávenni Gyáni Gábort: ha valaki egy „feladatot” eleve teljesíthetetlennek tart (például egy csata történetének megírását), akkor jobb helyette mást keresnie. Csupán annyit állítottam, hogy ha a későbbi időszakok jobban dokumentált összecsapásait vette volna górcső alá, talán nem tartaná annyira eredménytelen feladatnak e műfaj művelését.

„Nézzük meg tehát – folytatja Gyáni –, mi a helyzet 1848–49 forrásadottságaival; olyan az vajon, amely tényleg alkalmasabb lett volna egy metatörténeti esettanulmány céljaira?” A Szerző azonban annyira saját narratívája rabjává vált, hogy elfelejti: felkérése „a történetírás új útjairól, a történetírás és hadtörténetírás kapcsolatáról, az utóbbi nemzetközi perspektíváiról” szóló előadásra és tanulmányra, nem pedig egy metatörténeti esettanulmányra szolt. Nem sokkal odébb pedig megjegyzi, hogy hozzászólásom historiográfiai alfejezete „és a Mohács történetírói értelmezését célzó jelen vita között” semmilyen kapcsolat sincs. Holott, nem győzöm hangsúlyozni, a vita „a magyar hadtörténetírás paradigmáiról, jövőbeni lehetőségeiről, feladatairól” szolt (volna), nem pedig Mohácsról; még ha Gyáni képtelen is elszakadni a hősvértől pirosulat gyásztértől.

Gyáni ezek után ellentétet konstruál két állításom között. Cikkem elején azt állítottam, hogy „saját kutatási korszakom, az 1848–49-es magyar szabadságharc esetében (...) a kiadott és a levéltári anyagban tájékozódó kutató csak kapkodja a fejét az információk bősége miatt – noha ettől függetlenül még maradnak nehezen megválaszolható kérdések.” (649. o.) Valamivel odébb pedig a következőket írtam: „Az összecsapások jelentős részéről egy fia magyar hadijelentés sem maradt fenn, s még a meglévők jelentős része is tökéletesen használhatatlan, mert a »felvonultunk, előrenyomultunk, megütköztünk, küzdöttünk, győztünk/vesztettünk – az összecsapásban kitűntek, kitüntetésre, előléptetésre méltók/a vereséért felelősek, ünnepélyesen fenékre rúgandók« séma szerint írhatók le; azaz éppen az összecsapások részleteiről nem árulnak el konkrétumokat.” (678.) „Az esetek többségében a két fél hadijelentései ettől függetlenül találkoznak, azaz nagyjából megállapítható belőlük legalább az, hogy ki győzött és ki veszített, vannak azonban ellenkező példák is.” (679. o.) Példaként felhossa még, amit Pákozdról írtam, ti. hogy a fennmaradt „két hadijelentés (...) nagyobb részét csak a többi forrás tükrében értelmezhető, mert olyan általánosságokat mond el, amelyek révén legfeljebb azt tudhatjuk meg, hogy az egyik fél támadott, s a másik visszaverte a támadást; majd pedig fegyverszünetet kötöttek.” (680. o.) Gyáni ehhez értelmező kiegészítésként hozzáteszi, hogy – nyilván szerintem – a csatának „gyatra a forrásanyaga”.

Gyáni azonban, úgy tűnik, elakadt az 1848–49-es ütközetek és csaták forrásainak problémáit taglaló elméleti bevezetőnél, s a 680. oldal közepétől a 685. oldalig terjedő rész,

amelyben a 11 csata feldolgozásával kapcsolatos adósságokról és lehetőségekről írok – nyilván túlzottan száraz mivolta miatt – kimaradt a látóköréből. Így mindjárt a Pákozdról szóló második bekezdés, amelyben a magyar kutatás által eddig nem használt forrásmunkákra hívtam fel a figyelmet. Örömmel látom, hogy Gyáni nem csupán az elhunytakkal, hanem az élőkkel is tud – saját szavait idézve – „inkorrekt” lenni; nem vesz például tudomást arról, hogy jómagam a forrásokkal kapcsolatos problémák ellenére sem érzem reménytelennek a csatakrónikák írását, s azt – miután azzal kapcsolatos érveimet mellőzi – továbbra is abban a jóleső tudatban művelhetem, hogy az ellenkezőről, érvek hiányában, neki sem sikerült meggyőznie.

Gyáni felteszi a kérdést, komolyan gondolom-e, „miszerint (1) minél több az írott forrás, annál könnyebben döntheti el a történész, hogy mi történt akkor és ott? Hiszen: az egyik forrás ezt, a másik pedig az ellenkezőjét állítja, és gyakran nincs harmadik tanúságtétel.” Ha a cikkemet elolvasta volna, láthatná, hogy a csaták kapcsán éppen amellet érvelek, hogy az eddig hasznosítottaknál több a rendelkezésre álló forrás; és miután a történész – többek között – attól is történész, hogy egymásnak ellentmondó állítások között képes választani, s a csatatörténet esetében a terep, a létszámok, az idő, a menetteljesítmények, a fegyverek ismeretében képes arra, hogy a nyilvánvaló képtelenségeket elvesse; továbbra is úgy vélem, hogy „minél több az írott forrás, annál könnyebben döntheti el a történész, hogy mi történt akkor és ott.” Ha cikkemet végigolvasta volna, nem kérdezné meg, fenntartom-e azon véleményemet, hogy 1848–49 hadtörténeténél „a kiadott és a levéltári anyagban tájékozódó kutató csak kapkodja a fejét az információk bősége miatt.” Attól, hogy a források nem egybehangzóak, időnként ellentmondóak stb., a csatatörténet írása egyáltalán nem lehetetlen feladat; e tényezők inkább izgalmassá teszik e műfaj művelését. Ezt hívják forráskritikának; erről nyilván már ő is hallott.

Gyáni vitriolos érveléssel pellengérez ki mindazt, amit a naplók és emlékiratok hasznosítási lehetőségeiről írtam, s megpróbál újabb önellentmondásokat rám bizonyítani. Hogy itt mivel és miért vitatkozik, nem igazán értem. Jómagam ugyanis nem tekintem jogosulatlan megközelítésnek azt, ahogyan ő vélekedik a naplók és emlékiratok hasznáról és használhatóságáról, még ha nem is értek egyet azzal, hogy szerinte – láthatólag – ezek az alkotások nem alkalmasak arra, hogy egy esemény rekonstruálásánál történeti forrásként használjuk őket „a forráskritika pedáns történeti alkalmazása révén.”

Szerintem ezek a források, legyen szó magánlevelekről, naplókról, emlékiratokról, erre is használhatók. A csaták résztvevői ugyanis eltérő tudással, rutinnal, látókörrel élték meg az eseményeket; eltérően működött az emlékezetük; eltérő módon befolyásolták őket az adott eseményről utóbb olvasott és hallott tények. Nem mindegy, hogy egy csatáról egy tábornok, egy hadosztály- vagy dandárparancsnok, egy zászlóaljparancsnok, egy őrmester vagy egy közlegény emlékiratait vagy naplóit olvassuk. Nem mindegy, hogy milyen volt a végzettsége és a képzettsége (egy tisztet például megtanították arra, hogy a csataterben ne csupán a tájat, hanem a terepet is lássa; hogy meg tudja becsülni a szemben álló csapat létszámát és összetételét stb.). Nem mindegy, hogy az illető a csatarend első vagy második vonalában tartózkodott; nem mindegy, hogy vezérkari vagy csapat-tiszt volt-e; nem mindegy, hogy gyalogos, huszár vagy tüzér volt-e, és így tovább. Van olyan emlékiratok, amelyeknek az állításait a szakmai vizsgálat szinte mindenben megerősíti, s vannak olyanok, ahol csak a szubjektív élmény, az ágyúzás vagy a lovasroham hatása, a pánik, a győzelem mámorea érhető tetten. Ezeknek a forrásoknak a kutatás-

ból történő kiiktatása után aztán már tényleg csak a hadijelentések maradnak, amelyek vagy megvannak, vagy nincsenek; utóbbi esetben pedig beigazolódhat Gyáni Gábor tétele, hogy nem lehet megírni a csaták és ütközetek hiteles történetét, hiszen nincsenek források. Mindezek alapján nem érzem úgy, hogy bármifajta önellentmondásba keveredtem volna, inkább azt látom, hogy Gyáni egyetlen történeti forrás (Brodarics) alapján von le olyan általános következtetést, amelyet a tények nem támasztanak alá.

Az „1848–49 és a magyar hadtörténetírás” című fejezet elemzésénél Gyáni immáron nehéztüzérséget vet be. Először is malíciózusan megjegyzi, hogy ez két korábbi írásom „némileg átszerkesztett, helyenként frissített újrakiadása,” s felteszi a kérdést, mi „indokolja, hogy háromszor is közzé tegye Hermann nagyjából ugyanazt a szövegét különböző hazai szakfolyóiratokban?” Miután e két korábbi írásomra a fejezet első, az írás 4. jegyzetében magam is utaltam; s miután a Hadtörténelmi Közlemények hasábjain folyó vita célja – mint láttuk – „a magyar hadtörténetírás paradigmáiról, jövőbeni lehetőségeiről, feladatairól” szól, nem érzem úgy, hogy bármiféle inkorrektséget követtem volna el; annál is kevésbé, mert a némileg történt átszerkesztés és helyenkénti frissítés az elmúlt tíz év vonatkozó történeti irodalmának bedolgozását is jelentette. (1998–99-ben több mint 300 önálló munka jelent meg 1848–49-ről, s az akkor megjelent szaktanulmányok száma is kb. ennyire tehető). Gyáni finnyasságát már csak azért sem értem, mert ő maga is rendszeresen közzéteszi korábbi tanulmányait újabb és újabb tanulmányköteteiben; legutóbb például a Hadtörténelmi Közlemények hasábjain megjelent vitacikkével is így cselekedett, anélkül, hogy magára a vitára akár csak egy jegyzetnyi utalást tett volna.⁶

Ezek után, ha jól értem, azt fejtegeti, hogy historiográfiai áttekintésem célja részint a saját identitásom, illetve a számomra kedves történetírás identitásának erősítése volt, részint pedig az, hogy – „a kánonteremtők nyomdokait követve” – 1848–49 hadtörténeti historiográfiájának értékelése révén, illetve (a szabadságharc hadtörténetéről szóló kötetemben) komplex hadtörténeti elemzésre törekedve, valamint „lelkiismeretesen dokumentált” tanulmányaim „hosszú sorában” „számos új értéket” teremtvé, én is feljussak a csúcsra. Azaz, „a vitacikknek álcázott üdvtörténeti elbeszélés funkciója, az immár magában a szerzőben (is) inkarnálódó kánon megerősítése” volt csupán, amit még némi, őt érintő díszkriminációval is kiegészítettem. Igaz, hogy az ez után következő, a megállapítást illusztráló két idézet nem tőlem, hanem Font Márta-tól és Pritz Páltól származik, de hát kicsire nem adunk.

Ha jól értem ezeket az elegánsan megfogalmazott mondatokat, jómagam csupán azért írok historiográfiai áttekintéseket, hogy az általam kijelölt főáramhoz soroljam magamat, és az 1848–49-cel foglalkozó hadtörténetírás csúcsteljesítményei között helyezzem el saját munkásságomat. Azaz a szakmaiság álcája mögött csupán akarnokság, hiúság és érvényesülési vágy működik. A megoldás nyilván az lett volna, ha – mondjuk – a XX. századi magyar történelemmel foglalkozó szerzők munkásságáról írok elemzést, amihez ugyan nem értek, de legalább nem keveredem a fenti gyanúba; ha 1986-nál, első szaktanulmányom megjelenésénél befejezem az áttekintést; vagy ha egyetlen egy helyen sem írom le a saját nevemet; vagy ha megjegyzem, „én is írtam ezt-azt 1848–49-ről, de az szóra sem érdemes.” Gyáni tehát ahelyett, hogy megállapítaná: rosszul látom az 1848-

⁶ Gyáni Gábor: *Relatív történelem*. Historia Mundi. Budapest, 2007.

49-es magyar hadtörténetírás történetét (a fejlődés szót ebben a posztmodern diskurzusban már le sem merem írni), s megpróbálna meggyőzni arról, hogy Urbán Aladár, Bona Gábor vagy Katona Tamás általam hivatkozott munkái miért nem jelentenek fordulópontot, a „jellemgyilkosság” sokkal kényelmesebb, noha az én ízlésemtől némileg távol álló módszeréhez folyamodik.

Visszatérve a diszkriminációra, Gyáni szerint ezt a következő – önmagára értett – mondataim bizonyítják: „A történetírói divatok azonban meglehetősen múltkéonyak, s közülük azok, amelyek nem hoznak módszertani vagy tematikai újdonságot, a süllyesztőben szokták végezni.” (686. o.) „Nem véletlen, hogy a leggyorsabban mindig a korszellemnek és a korszak történetírói divatjainak megfelelni kívánó összefoglalók avulnak el.” (686. o.) No már most, ha Gyáni biztos abban, hogy a metatörténeti meg egyéb megközelítések maradandóak, akkor egyszerűen nem veszi magára mindezt. Ha meg nem biztos benne, nem tudom, miért tekinti szinte egyedül üdvöztetőnek a hagyományos eseménytörténet felváltását a metatörténeti stb. megközelítéssel.

Gyáni szerint a dolog „...azért különösen visszás, mert a diszkriminálendő szerző Hermann munkahelyének, a Hadtörténeti Intézetnek (melyet Hermann korábban maga is vezetett már) a felkérésére készítette (és írta meg éppen így) ezen előadását, melynek szövegét a megrendelők kifejezett kérésére jelentette meg végül a hadtörténészek szakfolyóiratában. Határozottan barátságtalan gesztus tehát, ha történetesen ezzel az írással kapcsolatban jut eszébe” a fentiek kijelentése.

Gyáni Gábor szerint tehát a Hadtörténeti Intézet munkatársai, különösen annak volt vezetői, ne írjanak vitacikket Gyáni Gábor vitacikknek szánt vitacikkére, még ha a vitacikk célja a magyar hadtörténetírással kapcsolatos vita inspirálása volt is. A dolog nyilván úgy történhetett, hogy a Hadtörténeti Intézet egy sötét szobájában bosszúszomjas hadtörténészek dugták össze a fejüket, s azon tanakodtak, miképpen tudnák csöbe húzni Gyáni Gábort. Végül arra jutottak, hogy megkérik, ugyan, tartson már előadást nekik „a történetírás új útjairól, a történetírás és hadtörténetírás kapcsolatáról, az utóbbi nemzeti közí perspektíváiról,” kiereszkolják tőle az előadás nyomtatott formáját is, majd amikor szegény már azt hiszi, megmutatta a kiutat a honi militáris história posványából, reászedik az intézmény egykori vezetőjét azzal a céllal, hogy a földbe döngöljék, s a kedvét is elvegyék attól, hogy valaha a Nándor-laktanya felé tévedjen. Így volt, igaz volt, mese volt, Bandi legyek, ha nem igaz.*

* A szerkesztőség e két írás közlésével a „Történetírás – hadtörténetírás. Paradigmák, utak és módszerek” címmel a Hadtörténeti Intézetben 2005. október 7-én megrendezett vitautáulást követően a Hadtörténelmi Közlemények 2006. évi 1. számától kibontakozott vitát lezártak tekintik.